

Joan VENY i Teresa CABRÉ (cur.)

Antoni M. Badia i Margarit: rellevància acadèmica, inquietud científica i servei a la llengua

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 83-100

DOI: 10.2436/15.2500.01.3

Antoni M. Badia i Margarit, gramàtic. Tradició, innovació i llegat

ANNA BARTRA-KAUFMANN

Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans

1. EL GRAMÀTIC A CONTRACOR

En primer lloc vull agrair molt sincerament als organitzadors haver-me convidat a participar en aquest homenatge al doctor Badia i Margarit. És un honor per a mi poder fer unes pinzellades de la seva faceta de gramàtic, tot situant la seva obra en la cruïlla dels eixos que ens en permeten la interpretació: la tradició en la qual fonamentava la seva visió de la gramàtica, les innovacions que hi va introduir i el llegat que ha deixat a les generacions subsegüents de gramàtics. En faré un retrat més aviat impressionista, però que crec que permetrà tenir-ne una visió en la distància que el temps ens proporciona. Badia i Margarit considerava que la denominació de gramàtic no li esqueia del tot i va explicar en moltes ocasions que les seves dues gramàtiques, la *Gramàtica catalana*, publicada en castellà a Gredos el 1962, i la *Gramàtica catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica i diastràtica*, d'Enciclopèdia Catalana de 1994, eren totes dues obres forçades per circumstàncies contingents externes, perquè les havia escrites obligat pels editors i la conjuntura sociolingüística del moment. Però en el moment d'emprendre la tasca hi va abocar tot el seu coneixement, tota la seva passió i també —cal dir-ho, perquè el mateix Badia ho repetí en moltes ocasions— els seus dubtes i incerteses sobre qüestions de les quals no hi havia el corpus descriptiu, teòric i normatiu que es va desenvolupar posteriorment, en gran part com a resultat de la llavor que hi sembrà. De fet, l'adjectiu que crec que li escau més és el de «gramàtic exhaustiu», de la mateixa manera que se'l podria qualificar de «filòleg exhaustiu». Segurament per la relativament poca importància que ell va atorgar a la seva obra gramatical, sovint se'l recorda més per la seva recerca en lingüística diacrònica o sociolingüística. Però en les seves gramàtiques hi ha suficients elements per fer-ne una anàlisi en la perspectiva que dona el temps. En aquesta breu ressenya presentarem

algunes mostres dels trets de la seva obra gramatical, tot i que per raons d'espai no puc resseguir fil per randa la influència de les seves aportacions en els seus deixebles i en l'obra gramatical posterior.

Es diu que el bon mestre és el que empeny els seus deixebles a anar més enllà i els dona eines per fer-se preguntes noves, en definitiva, qui els infon el neguit de fer passes en el camí de la recerca. Per això són importants totes aquelles qüestions en les quals Badia debaté amb ell mateix, mostrà sobre el paper els seus dubtes i les anàlisis alternatives que li semblaven possibles. Atès que en altres comunicacions es revisa la tasca de Badia i Margarit en els camps de la fonètica i de la morfologia, en aquesta revisió ens ocuparem bàsicament de la seva obra en l'àmbit de la sintaxi.

Ja he dit que Badia no es considerava un gramàtic ni —en les seves pròpies paraules— «un gramàtic com Déu mana»,¹ perquè la seva formació filològica l'havia menat a la diacronia. Però quan s'hi va posar va abocar a la lingüística sincrònica les mateixes forces que guiaven la seva feina investigadora en altres àmbits: la seva formació, que de vegades ell titllava d'una mica excessivament heterogènia, el seu afany d'exhaustivitat per explicar tots els detalls, sense deixar de banda ni una construcció ni un fenomen... ni un dubte, ni una pedra al camí. Tant si pot resoldre el problema com si no, el planteja amb totes les arestes. Un altre tret característic és la seva intenció pedagògica, portant el lector de la mà, tot intentant posar-se en el seu lloc per identificar les dificultats que pot tenir com a aprenent de català o com a usuari no especialista. I sempre va estar la seva tasca imbuïda del seu tarannà cívic (potser podríem dir-ne polític, però crec que li escau més «cívic»). Aquesta faceta de servei al país pren formes diferents en les dues gramàtiques. En la del 1962, perquè encara és una època de resistència, de predomini del castellà en els àmbits oficials; en la del 1994, perquè la societat ja acusa el pes de les onades migratòries i la influència que tenen en l'ús i la qualitat de la llengua.

El seu afany d'exhaustivitat el porta a integrar en la seva obra gramatical conceptes, perspectives i mètodes de les fonts de les quals ha begut. I, a més, amb la sinceritat i honestedat que el caracteritza, no s'accontenta a posar una bibliografia de referència al final, sinó que comença les seves gramàtiques amb les referències dels autors i les obres que l'han influït, acompanya el lector a fer el camí que ell mateix ha recorregut, camí que alhora justifica el punt al qual ha arribat.

1. A. M. BADIA I MARGARIT (2004), «Suplement a “Un assaig d'autobiografia”». Igualada, desembre de 2004» (en línia), <<https://taller.iec.cat/filologica/badia.asp>> (consulta: 26 gener 2022). S'hi reafirma el 1994 (p. 12): «Bé que mai, en el procés de la meua formació professional ni en la planificació del treball sobre la llengua, jo no havia posat en els meus càlculs de redactar una gramàtica, resulta que he fet aquesta feina per partida doble. Totes dues vegades l'he feta per encàrrec».

2. UN PLANTEJAMENT ÚNIC I DIFERENTS ENFOCAMENTS

Badia és conscient que, per la seva posició acadèmica i el seu prestigi, els seus treballs es convertiran immediatament en obres de referència, cosa que l'inverteix d'una greu responsabilitat que el lector detecta en el to i en l'estil de les explicacions. Per això considera que les seves obres han de ser exhaustives, pràctiques i adequades a les necessitats del moment. Per això, aquesta idea fonamental de Badia dona lloc a un plantejament i uns objectius diferents en cadascuna de les obres, les quals difereixen en l'estructura, l'abast i l'enfocament, tot i que sempre amb el mateix esperit. Les seves gramàtiques són descriptives, amb un objectiu pràctic, didàctic, guiades per un afany d'exhaustivitat. L'atenció a la normativa s'hi combina amb la reflexió que comporta l'atenció a la variació funcional i de registre.

Les diferències de plantejament, d'abast i de contingut són evidents i explicitades pel mateix autor des dels pròlegs respectius. La *Gramática* del 1962 és una obra que, en un moment socialment encara molt difícil per a la llengua catalana, es justifica dins una col·lecció dedicada a la romanística, amb una orientació comparativa entre el castellà i el català. Badia, sobretot, és conscient que el seu lector, ja sigui catalanoparlant o castellanoparlant, és força més hàbil en la llengua castellana que no pas en la catalana, llengua, aquesta darrera, les propietats de la qual cal justificar de forma sòlida i argumentada: «Dirigimos esta gramática simultáneamente a lectores castellanos y catalanes: a) los primeros encontrarán en sus páginas lo más característico de la lengua [...]; b) los lectores de habla catalana [...] llegarán a la corrección de la gramática normativa, ayudados en ello por la comparación con el español, cuya gramática generalmente poseen bien» (Badia Margarit, 1962, I, p. 55).

El 1994 la situació ha canviat. D'una banda, Badia reconeix les «innovacions en la lingüística i en la teoria gramatical», principalment l'estructuralisme. Però també han canviat la llengua i la consideració social del llenguatge oral, menystingut —si no era per fer observacions normatives— per la tradició filològica en la qual s'inseria la seva primera obra i que ara, per contra, adquireix una importància cabdal en els mitjans audiovisuals. El tercer factor de canvi són els «condicionaments externs» i, més concretament, «el seu paper de segona llengua per a la majoria d'immigrants (o fills d'immigrants) i per a un gran nombre de catalans formats en un ambient no prou català». Per això, afirma, «Amb aquest llibre em proposo d'obrir espitlleres en la presentació de la llengua, perquè s'estableixi una comunicació a banda i banda d'un mur que així no resultarà tan infranquejable com a primera vista algú podria creure». Convençut de la funció cívica que ha de tenir la seva obra, manté sempre un equilibri entre la puresa, la correcció i la normativa, d'una banda, i una clara obertura als usos que en determinats registres

poden obrir la llengua a l'acceptació general, per l'altra: «seria absurd i ridícul de pretendre d'acostar-nos a una llengua tota ella produïda al N1 (i més d'una vegada aquesta quimera ens ha perjudicat); nogensmenys, les llengües que més disposen de situacions de N1 tenen més assegurats el reconeixement extern de la unitat, el respecte d'altri i la coherència d'estructura» (Badia, 1994, p. 74).

3. LES FONTS GRAMATICALS DE BADIA

Badia i Margarit «Se sent, en primer lloc, hereu de la tradició gramatical de Pompeu Fabra, la qual, ja concebuda per a la totalitat de la llengua, fou estesa d'una manera més aplicada a les Illes Balears i al País Valencià per Francesc de B. Moll i per Manuel Sanchis Guarner, respectivament. Per tant, fa seva una tradició rigorosa, a l'hora de tractar la matèria, que al seu torn recull les exigències de l'esperit noucentista, que tant féu per la cultura del país».² Se sent també hereu de la tradició normativa representada per l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta responsabilitat s'explicita a la gramàtica del 1994, en la qual afirma: «he cercat de fer la gramàtica que Pompeu Fabra faria avui» (p. 11). Malgrat això, deixa ben clar que la responsabilitat del que escriu és exclusivament seva: «En aquest punt, voldria aclarir una situació que si no, fàcilment podria donar peu a certs malentesos. Correntment el meu nom apareix lligat al de l'Institut d'Estudis Catalans, que des de l'any 1913 exerceix les funcions d'Acadèmia de la Llengua. Haig de declarar contundentment que he escrit aquesta gramàtica a títol personal i que s'errarien tant els que hi volguessin llegir intencions disfressades de l'Institut com els qui pensessin que jo me n'aprofitava per a apuntar apreciacions de les quals sóc l'únic responsable. Els meus col·legues de la Secció Filològica de l'Institut saben que he escrit aquesta gramàtica. I això és tot» (p. 13). Però, sobretot en la primera etapa, ret un homenatge constant no solament a Fabra, òbviament, sinó també a la figura d'Alcover i a la de Moll, així com a Sanchis Guarner, Salvador i a tots els autors i obres que tingueren una gran utilitat en la divulgació de la gramàtica catalana i molt especialment de la normativa en el període iniciat amb la difusió de la normativa fabriana a partir dels anys vint del segle passat, principalment «el Marvà» o les obres de C. A. Jordana, entre altres.³

Cal distingir netament, com ho fa l'autor, les influències de les quals beu en cadascuna de les obres. En el capítol 2 de la *Gramàtica* de 1962, Badia repassa l'evolució de la filologia catalana des de la literatura medieval fins a la gramàtica «pòstuma» de Fabra, resseguint, de fet, tant la història de la llengua com la «preocupació por el idioma» (p. 22). S'hi fa referència a la fundació de la filologia romànica

2. Badia i Margarit (1994, p. 31).

3. Vegeu la llista de les pàgines 47 a 52.

moderna del XIX, amb la publicació de la *Grammatik der romanischen Sprachen*, de Friedrich Diez, justament perquè el català hi va adquirir «personalidad independiente con respecto al provenzal», i del *Grundriss der romanischen Philologie*, dirigida per Gustav Gröber, en la qual «se trató por primera vez de lingüística catalana con un criterio científico». Esmenta també Alfred Morel-Fatio, Jean-Joseph Saroïhandy, Wilhem Meyer-Lübke, així com els filòlegs hispànics Ramón Menéndez Pidal, Manuel Milà i Fontanals o Amado Alonso. I encara que no hi he sabut trobar cap referència explícita, també s'hi reconeixen rastres del romanticisme idealista humboldtià en expressions tan freqüents en ell com «el sentir de la lengua».

Com veurem en l'apartat següent, les gramàtiques de Badia s'han d'entendre i interpretar en el marc de la intencionalitat didàctica i social de l'autor. La categorització de la *Gramàtica* de Gredos es podria qualificar, doncs, de «clàssica», de base aristotèlica, si bé la importància que atorga als diversos aspectes i components obeeix més al que Badia considera profitós per als destinataris de l'obra que no pas als models establerts per les gramàtiques fins aleshores. Si a primer cop d'ull sembla una gramàtica d'orientació aparentment filològica, l'organització i la categorització, però, s'aparten de la d'altres gramàtiques lleugerament anteriors a la seva, com la *Gramàtica portuguesa* de Pilar Vázquez Cuesta i Maria Albertina Mendes da Luz que ell mateix cita, organitzades entorn de les classes de paraules de la gramàtica grecollatina.

Esment a part mereix en la gramàtica del 1962 la *Sintaxis* de Samuel Gili y Gaya «por lo mucho que nos ha servido para fijar, por semejanza o por diferencia, los hechos sintácticos del catalán» (Badia Margarit, 1962, I, p. 52, n. 4). Són abundants les notes a peu de pàgina en què remet directament a l'obra de Gili. Per començar, no satisfet amb la conceptualització de les gramàtiques aristotèliques del moment, reconeix el deute amb Gili per a la definició i conceptualització de l'oració (Badia Margarit, 1962, I, p. 124 i 125), aspecte d'ordre general que no compromet l'anàlisi de la llengua catalana. El mateix ocorre en la caracterització de les funcions del nom (Badia Margarit, 1962, I, p. 139); de l'adjectiu (Badia Margarit, 1962, I, p. 150); els «criterios de clasificación de la oración simple» (Badia Margarit, 1962, II, p. 119); la classificació de les oracions segons el criteri subjectiu i la modalitat (Badia Margarit, 1962, II, p. 121 i següents); el predicat nominal (Badia Margarit, 1962, II, p. 142). En la major part de casos recorre a Gili per establir la categorització i la conceptualització en la qual emmarca la seva descripció dels fets gramaticals del català. Però, com ell assenyala, de vegades la *diferencia* entre el català i el castellà s'imposa a la *semejanza* i en aquests casos destaca clarament els punts de divergència. Aquest enfocament es veu molt clar en el tractament dels verbs copulatius (Badia Margarit, 1962, II, §§ 268-270). Badia es basa en Bello, Hanssen, Morley i, sobretot, Gili y Gaya en allò que fa referència a la «teoria gramatical», és a dir, la utilització de conceptes com els que caracteritzen el valor as-

pectual perfectiu i imperfectiu; l'explicació que en fa també es basa íntegrament en l'obra de Gili, que li permet d'establir un marc conceptual «a la luz de los progresos realizados en el terreno gramatical» i establir la comparació entre castellà i català que dona sentit a tota la *Gramática* de Badia. En un cert punt, però, la nota 37 adverteix que «Gili [...] continúa con apreciaciones ya únicamente válidas para el castellano, no para el catalán», per la qual cosa enceta el paràgraf «Aplicación de la teoría gramatical al catalán» (Badia Margarit, 1962, p. 152).

La tradició fabriana i seu sentit global de la filologia justifiquen el tractament que a la *Gramática* fa de «el catalán literario moderno», destacant la tradició literària acumulada a partir de la Renaixença. En aquesta obra la tradició literària permet justificar tant la unitat de la llengua com el fet de prendre el català oriental i concretament el barceloní com a models de referència.

Com ja s'ha dit a l'apartat anterior, en la *Gramática* de 1994 Badia, tot reconeixent i incorporant els avenços produïts en la teoria lingüística en els vuitanta anys anteriors, així com els canvis externs esmentats, concep una gramàtica amb una estructura i uns continguts diferents, sempre amb l'enfocament personal fruit de les seves reflexions. En aquest sentit, el lector se sorprèn d'antuvi de trobar algunes agrupacions temàtiques no usuals. La separació de la sintaxi oracional i la morfosintaxi es podria correspondre al que en obres posteriors diferenciaria els aspectes relacionals o funcionals de l'estructura dels constituents o categories; per això en la sintaxi oracional es concedeix una importància cabdal a les preposicions pel que fa a les funcions de l'oració simple i a les conjuncions pel que fa a l'oració composta. En el capítol de la morfosintaxi, l'afany d'exhaustivitat el porta a combinar aspectes formals amb altres de funcionals i àdhuc semàntics. Així, en el *cicle nominal* predomina l'estudi de la interacció entre la forma i la funció i en el *cicle verbal* l'estudi de la forma. Un aspecte original dins la tradició gramatical catalana és el fet de reunir sota el paraigua del *cicle referencial* tots els elements anafòrics i dítctics sense contingut denotatiu propi: pronoms personals, demostratius, possessius i interrogatius.

4. LES DUES GRAMÀTIQUES DE BADIA (I): LA GRAMÀTICA DE 1962

Les dues gramàtiques són fonamentalment descriptives i tenen una intencionalitat pràctica; la normativa no hi és mai exclusiva, està al servei de la utilitat pràctica. Com ja s'ha dit, la «*Gramática* de Gredos» es dissenya com una obra filològica d'encàrrec en una col·lecció de romanística hispànica i pot ser qualificada alhora de gramàtica de «resistència». Adreçada a castellanoparlants i catalanoparlants que tenen un major coneixement de la gramàtica castellana que de la catalana, és clarament una gramàtica comparada, que pren com a model «la cualidad lingüística de las personas mediana o predominantemente cultas de Barce-

lona» (Badia Margarit, 1962, I, p. 53). És alhora normativa: «parte de una obra ya codificada por el “Institut”» (Badia Margarit, 1962, I, p. 54) i pràctica, perquè la marca «[n. a.]» ajuda el lector-usuari a «escribir correctamente el catalán» (Badia Margarit, 1962, I, p. 54). Per tant, manifesta clarament la finalitat didàctica i alhora cívica, per facilitar el pas al català escrit de persones joves escolaritzades en castellà i amb molts dubtes amb el català escrit:

Dirigimos esta gramática simultáneamente a lectores castellanos y catalanes: a) los primeros encontrarán en sus páginas lo más característico de la lengua [...]; b) los lectores de habla catalana [...] llegarán a la corrección de la gramática normativa, ayudados en ello por la comparación con el español, cuya gramática generalmente poseen bien. (Badia Margarit, 1962, I, p. 55)

Atent a l'evolució de la llengua, hi trobem remarques com la referida a l'article personal: «es viva la transición hacia la ausencia de artículo con nombres de personas consagradas ya históricas (*en Verdaguer y Verdaguer*)» (Badia Margarit, 1962, I, p. 158).

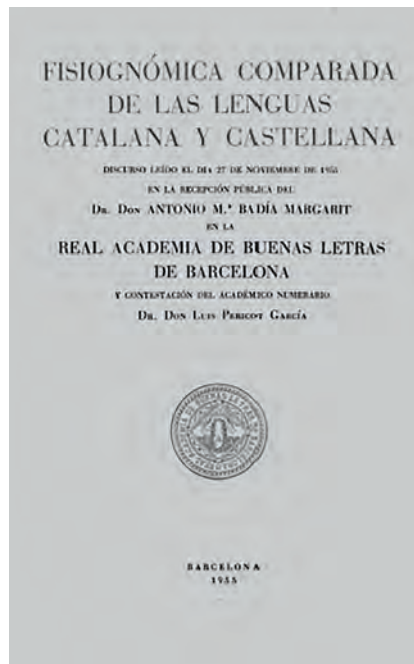

FIGURA 1. Portada de l'edició del discurs d'entrada a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (Badia Margarit, 1955).

És, també, una gramàtica comparada, tant per les necessitats del moment, que ja hem esmentat, com per la seva vocació de filòleg i de romanista. Badia, per la seva formació, concedeix a la comparació entre llengües una importància cabdal. Cal recordar que al seu discurs d'entrada a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, el 1955, pel que fa a la frase, tria per comparar el català i el castellà unes construccions en les quals detecta un parallelisme en les llengües antigues, parallelisme desaparegut per l'evolució de la llengua castellana. Les construccions representatives que tria són: la concordança de participi, els verbs copulatius, els subjuntius de subordinació —per exemple en subordinades temporals—, els adverbis pronominals, els relatius, el valor i ús de les preposicions i els adverbis amb valor de preposició.

5. LES DUES GRAMÀTIQUES DE BADIA (II): LA GRAMÀTICA DE 1994

La *Gramàtica* del 1994 porta un subtítol revelador dels objectius de Badia: *Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Aquests diferents aspectes, però, es troben estretament imbricats en la redacció de l'obra. Pel que fa a la variació diatòpica «les quatre regions idiomàtiques de la llengua són les següents: 1) el català nord-occidental, 2) el valencià, 3) el català central i 4) el balear» (Badia i Margarit, 1994, p. 69).⁴ Potser la característica que més es va destacar en el moment de la publicació i que ha romàs com a emblemàtica d'aquesta gramàtica és el fet que es tracti d'una obra volgutament *diastràtica*. En aquest aspecte Badia no solament introdueix un bon nombre de matisos en la descripció, sinó que en certa manera s'anticipa al que seran els futurs tractaments normatius de la llengua.⁵ Vol donar obertament entrada a les variants funcionals o de registre de la llengua, actitud que justifica sobradament:

Ara bé: donar la prioritat al registre més elevat podia ésser, certament, el procediment més fàcil. No era, però, el més just, per tal com la major part de les manifestacions d'ús de la llengua no pertanyen a aquell nivell, sinó als estrats que precisament anomenem de llenguatge corrent. El patró de la llengua han d'ésser les modalitats més emprades d'un cap de dia a l'altre. Així, i sense oblidar mai l'estil acurat, aquesta gramàtica restarà oberta als diferents regis-

4. També en aquest punt es destaca la voluntat cívica de Badia, quan, en exposar les diferències dialectals de la llengua, no solament les minimitza sinó que rebla el clau amb la frase següent: «Atès que les interpretacions disgregadores (de dins i de fora) gairebé sempre s'escuden en la pretesa estructura diferencial del valencià, convé molt tenir sempre present la gran afinitat (per no dir identitat) existent entre el valencià i el català nord-occidental» (Badia i Margarit, 1994, p. 70).

5. Confronteu M. Teresa Cabré i Castellví (2016), «De la descripció a la norma: el model de llengua de l'Institut d'Estudis Catalans», a Institut d'Estudis Catalans, *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, IEC, p. XIII-XV.

tres de la llengua actual. Per a no caure en una complexitat que no faria sinó desorientar el lector, he procurat de reduir-los a tres nivells, que denomino *elevat* (N1), *corrent* (N2) i *colloquial* (N3). (Badia i Margarit, 1994, p. 72)

Aquests tres nivells han estat confrontats de manera crítica a les categoritzacions de la sociolingüística moderna (vegeu Costa Carreras, 2019, per a una anàlisi fina en aquest sentit) i són efectivament més aviat marques per orientar el lector i indicar-li el grau d'acceptabilitat d'una forma determinada. Però és evident que es tracta d'un intent de superar un marc normatiu que era encara dicotòmic per tal d'acostar la llengua —i, concretament, l'ús de la llengua— als nous parlants: «Amb aquest llibre em proposo d'obrir espitlleres en la presentació de la llengua, perquè s'estableixi una comunicació a banda i banda d'un mur que així no resultarà tan infranquejable com a primera vista algú podria creure» (Badia i Margarit, 1994, p. 74).

A l'apartat 2 ja hem esmentat les influències que reconeix en les seves obres. En aquesta que comentem Badia remarca les noves aportacions teòriques, bàsicament dels lingüistes estructuralistes: Saussure, Bloomfield, Trubetskoi, Hjelmslev. Així, a l'hora de fer la gramàtica, vol «inculcar-hi l'influx refrescant de les reflexions de lingüistes i gramàtics a què m'he referit abans» (Badia i Margarit, 1994, p. 11). Però, com sempre, hi posa l'accent personal, perquè no es vol adherir completament a cap teoria:

Així, coneixedor de tantes innovacions remarcables en les ciències del llenguatge, he deixat, simplement, que em fessin pensar, abans d'escriure. I, encara: de totes aquestes idees gramaticals he assajat d'assumir-ne més el fonament teòric que les manifestacions externes. (Badia i Margarit, 1994, p. 11-12)

En la seva autobiografia intel·lectual, Badia reconeix que no es va poder desempallegar mai de la seva formació historicista:

Entre aquests factors i el desig de contribuir a l'ampliació de les investigacions sobre el català en dominis que encara hi eren poc o gens conreats, queden explicades (tot i que potser no justificades) les meves «velleïtats estructuralistes». Que aquestes no hagin passat de ser això, velleïtats, ho prova que mai no he pogut alliberar-me de la perspectiva diacrònica. (Badia i Margarit, 1988, s. p.)

Vol ser una obra de referència («la gramàtica que Pompeu Fabra faria avui»), encarada al futur, una eina de consulta amb aspiracions didàctiques: «aspira a fer-ne una eina útil per a totes les persones que d'una manera o d'una altra, participen en la marxa de la llengua cap a l'avenir», i que sigui útil per a l'aprenentatge del

català: «També té la intenció d'ajudar els qui, formats en la llengua castellana (o en una altra llengua), desitgen d'introduir-se en el coneixement i en l'ús de la llengua catalana» (Badia i Margarit, 1994, p. 31). A més, «[...] mogut pel criteri de tocar de peus a terra, es fa ressò de les formes que adopta la societat d'avui a l'hora de fer servir la llengua i, sense abdicar la doctrina rebuda, cerca d'explicar-se el perquè dels nous hàbits».

Tot i les referències a la norma i a l'Institut d'Estudis Catalans, deixa ben clar que és la *seva* gramàtica i eximeix de responsabilitats l'Institut, com ja s'ha dit. I la normativa que s'hi exposa «suggereix més que no imposa». No es tanca pas a les novetats. Com hem vist en la del 1962, ara també adverteix dels canvis que la llengua experimenta. En referir-se a l'article neutre constata: «s'ha de reconèixer que, en el llenguatge corrent (modalitat oral), la forma *lo* és pràcticament universal en l'ús espontani de la llengua: no estranya ningú i ningú no s'hi sent estrany» (Badia i Margarit, 1994, p. 453). Significativament, en aquest punt no hi ha cap remarca amb una «N». A continuació exposa els «quatre arguments que abonen l'acceptació real de la forma *lo*», entre els quals ocupa un lloc important la clarificació dels contextos, un criteri que apareix també sovint en els seus treballs: la necessitat d'evitar les construccions o estructures que provoquin algun tipus d'ambigüitat. Aquesta flexibilitat referent a la normativa la trobem també de forma escadussera en algun altre treball:

Crec sincerament que de vegades patim massa de l'obsessió del castellanisme. Sobretot quan el castellanisme «encaixa» dins l'estructura del català. Vull dir que per combatre amb eficàcia mots així, hem de tenir arguments altres que la simple etiqueta de castellanisme [...]. Però no donem, com a raó decisiva, que és un castellanisme. En aquest cas, hi sortiríem perdent, perquè l'estructura s'imposa, una hora o altra, a la mateixa gramàtica. («Els verbs “entregar” i “lliurar”», a *La llengua catalana ahir i avui*, Barcelona, Curial, 1973. [Reproducció amb una presentació d'un article aparegut a *Serra d'Or*, XI, 117, el juny de 1969, p. 41-43])

En conclusió, des del punt de vista metodològic i conceptual, la inclusió de la perspectiva geogràfica i funcional o de registre en una obra de caràcter descriptiu i normatiu no cal dir que configura les noves obres normatives de l'Institut d'Estudis Catalans.

Cal reconèixer que algunes denominacions emprades per Badia sorprenen a primer cop d'ull. El capítol 022, «Bases de la dinàmica de la llengua», que inclou nocions de fonètica i fonologia, gènere, nombre, dixi, temps, aspecte i mode, segurament podria haver rebut un nom com «L'expressió de les categories gramaticals abstractes», que és com l'entendríem en una obra actual.

Una altra característica notable d'aquesta secció és l'apartat «Relativitat dels límits gramaticals», en el qual Badia mostra que la caracterització tradicional d'algunes categories i propietats resulta una cotilla excessivament rígida a l'hora d'analitzar les estructures en les quals apareixen. En són exemples la fragilitat d'algunes fronteres entre categories com l'adverbi, la preposició i la conjunció si es consideren elements com *dalt*, *darrere* o *abans*. En aquest mateix apartat presenta els diversos valors de *que*, element que pot funcionar com a conjunció, com a relatiu (en les relatives analítiques) i com a element «aparentment independent» a l'inici de l'oració, i dona lloc en alguns casos a una també aparent ambigüïtat (*amb la condició que sabràs interpretar...*). En punts com aquests trobem un exemple més de la sinceritat intel·lectual de Badia davant de problemes complexos de la llengua o del que més col·loquialment podríem anomenar «pensar en veu alta».

També pertany al camp de la terminologia pròpia de Badia l'etiqueta de *determinatives* atorgada a oracions usualment anomenades *adverbials impròpies*: finals, causals, condicionals i concessives. Tot i que honestament hem de dir que no estem d'acord amb la caracterització —o més aviat la denominació— de Badia,⁶ sí que és rellevant destacar que Badia copsa que la relació que estableixen aquestes oracions amb la «principal» no és simplement sintàctica, sinó que està determinada per relacions lògiques i pragmàtiques i consegüentment, com no podia ser altrament, es fixa en els connectors o conjuncions i en els temps verbals.

I per cloure aquest apartat de terminologia, no podem acabar sense esmentar el terme *cicle* aplicat a quatre grups d'elements. No podem identificar totalment aquest terme amb el de *sintagma* en el sentit estructuralista del terme, però pensem que Badia s'hi va inspirar. Badia els va agrupar seguint unes característiques alhora morfosintàctiques i semàntiques, en qualsevol cas més abstractes que les que determinaven la classificació en la major part de gramàtiques coetànies. El cicle nominal inclou noms i adjectius, elements que comparteixen els trets morfosintàctics de gènere i nombre. El cicle referencial engloba tots aquells elements sense referència estable o, el que és el mateix, amb referència discursiva i pragmàtica: anafòrics, díctics i interrogatius. El cicle numeral és equivalent a la quantificació i el cicle verbal no necessita més aclariments. Com en qualsevol classificació honesta, ens topem amb els adverbis, que queden exclosos de la sintaxi oracional i dels cicles morfosintàctics. Badia, com qualsevol lingüista atent, també hi «ensopega». El que cal remarcar, però, és la introducció que fa al capítol dels adverbis. Mentre que a 021.2.II.1 els col·loca dins el grup de les *paraules de base lexemàtica (o significativa)*, a 251.1.I. comença caracteritzant els adverbis com a elements significatius, però,

6. «[Oracions que] depenen d'un factor extern que en determina el desenllaç» (Badia i Margarit, 1994, p. 387, l'afegitó és de l'autora).

constret per la tradició que agrupa sota el paraigua d'adverbi una sèrie d'elements de característiques distribucionals i logicosemàntiques molt diverses, a mesura que avancem en el capítol Badia va desgranant les propietats dels adverbis menys significatius que caldrà incloure dins el cicle nominal o amb altres funcions dins l'oració, com la polaritat, i això el portarà a pensar «una vegada més, en la relativitat dels límits gramaticals» (Badia i Margarit, 1994, p. 689-690).

En l'apartat següent presentem alguns exemples extrets de l'obra de Badia que al nostre parer corroboren la visió que hem presentat del seu enfocament de la gramàtica.

6. TRADICIÓ I MODERNITAT EN L'OBRA DE BADIA. ALGUNS EXEMPLES

En aquesta secció presentaré breument el tractament que fa d'algunes qüestions que poden ser representatives de les línies mestres que guien la seva reflexió gramatical.

6.1. La definició d'oració

Com diu Hernanz (2008, p. 998) «Les nocions de “sentit complet”, “expressió d'un pensament”, etc. són consubstancials a les definicions d'oració de base semàntico-nocional que ha manejat habitualment la tradició gramatical». Lluny d'una caracterització d'aquest tipus, que es podria esperar en una obra de 1962, Badia presenta en primer lloc una definició clarament gramatical d'oració:

§79. *Concepto de oración.* –1) Definición propia: a) constituye una oración el conjunto de elementos gramaticales que gravita alrededor de un verbo en forma personal; un verbo en forma personal es la unidad sintáctica por la cual establecemos límites entre oraciones diferentes, y es elemento oracional que implica, en todas las lenguas que no obligan a la anteposición del pronombre sujeto (como son los romances peninsulares), una relación entre sujeto y predicado: *canto* 'canto', *vindries* 'vendrías', [...] se refieren respectivamente a las personas 1, 2, 4, 6 de la conjugación verbal; b) el carácter sintético de nuestras formas verbales ahorra, a veces, por lo dicho, la formulación explícita del sujeto gramatical; a pesar de ello, ésta se hace necesaria en casos de ambigüedad, sea fonética «jo» venia (o «ell», «ella», «vostè»), sea sintáctica: *discutien ell i la seva germana, fins que «ella» va marxar* [...] o en casos de insistència sobre la participació del sujeto en la acció: *ha estat «ell»* [...]. (Badia Margarit, 1962, I, § 79, p. 124)

També esmenta el fet que en les oracions atributives la relació entre subjecte i predicat es pot expressar sense verb. Més avall caracteritza l'oració des del punt

de vista psicològic, el qual inclou la intencionalitat detectada per l'entonació, i des del punt de vista lògic, segons el qual l'oració és equivalent a la proposició o predicació. Però la seva definició gramatical és estrictament formal i conté la caracterització del català com a llengua que pot dur el subjecte implícit i la noció de contrast o èmfasi.

Aquesta caracterització coincideix gairebé fil per randa amb la que fa Hernanz (2008, p. 1001): «Això equival a afirmar, en la majoria de casos, que l'oració s'articula al voltant d'un verb en forma personal».

Les quatre característiques definitòries de l'oració que presenta la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (§ 13.2) són:

- a) Dins l'oració, el verb és generalment l'encarregat d'expressar la predicació.
- b) En català, el subjecte pot quedar sobreentès.
- c) En català, com en altres llengües, el verb sol tenir dues missions: d'una banda, és el portador de les marques de temps [...] i de concordança [...] de l'oració, i de l'altra, expressa l'acció, el procés o l'estat que es predica del subjecte.
- d) Tanmateix, no totes les oracions contenen un verb predicatiu.

I a § 33.4.2a: «la focalització informativa per anteposició també és aplicable a les oracions copulatives amb el verb el·líptic i consisteix a anteposar l'atribut, que ha d'estar format per un sintagma adjectival (o participi) amb un especificador quantitatiu: *Massa ensucrat, aquest pastís*».

Badia, honestament, cita en una nota a peu de pàgina la *Sintaxis* de Gili y Gaya. Però ja hem dit reiteradament que Badia no acceptava un enfocament que no hauria pogut fer-se seu o que contravingués la seva visió del fenomen.

6.2. L'article i les parts de l'oració

En el tractament de l'article es veu clarament l'evolució que hi ha entre les dues obres gramaticals de Badia. Si a la gramàtica del Gredos se'n fa un tractament morfològic i semàntic (formes i usos), a la *Gramàtica* del 1994 l'article és considerat com un morfema flexiu: «Encara que per raons de tradició i de didàctica el posem en el grup 2) [paraules de referència], l'article no és sinó un morfema flexiu del substantiu. Pròpiament s'hauria d'esborrar de la llista de parts de l'oració, i ésser considerat amb la mateixa categoria que els morfemes indicadors de gènere i nombre».

Certament, en aquesta obra Badia fa una classificació de les parts de l'oració que, tot i intentar una certa fidelitat als tractaments tradicionals enumerant «les nou parts de l'oració de la gramàtica tradicional», en fa una agrupació que segueix un criteri més aviat sintacticosemàntic que no pas morfològic o semàntic. Així, el substantiu, l'adjectiu, el verb i l'adverbi són *paraules de base lexemàtica*; els pronoms, els determinatius i l'article són *paraules de referència*; la preposició i la

conjunció, *paraules de relació*, i la interjecció és caracteritzada com a *paraula independent* (Badia i Margarit, 1994, p. 109, les cursives són de l'autora).

Pel que fa a l'anomenat article neutre *lo*, es produeix entre les dues obres una inflexió curiosa. El 1962 en fa una anàlisi sintàctica i semàntica basada fonamentalment en Fabra i les obres postfabrianes (Marvà i Jordana). Distingeix les estructures en les quals apareix i explica els usos considerats no genuïns perquè és més *còmode* per evitar certes ambigüïtats, alhora que en proposa, com és natural, les alternatives normatives. A la *Gramàtica* de 1994 introdueix alguns canvis importants. En primer lloc, el fet de reconèixer l'existència d'usos de l'article neutre en català antic: «Seria un apriorisme de qualificar de castellanisme al cent per cent l'existència i els usos de l'article neutre. Aquest, [...], existia correntment en català antic, on tenia les formes *el, lo*, bé que el ventall de les seves possibilitats sintàctiques no era tan ampli com ho és en els nostres dies. Les seves formes i els seus usos recolzaven en l'estructura pròpia. Avui, en canvi, existeix una prevenció sobre el seu caràcter genuí, per haver estat objecte d'una poderosa influència de la llengua castellana [...].» (Badia i Margarit, 1994, p. 452). Seguint en aquesta línia, més endavant exposa «quatre arguments que abonen l'acceptació real» en el llençatge corrent de la forma *lo*: és curt, en contraposició a alguns substituïts correctes; fa possible la distinció entre masculí i neutre, de forma que s'evita l'ambigüïtat, i té una gran acceptació per influència del castellà. Ens interessa sobretot remarcar un quart argument: «pertany a dues sèries d'elements homogenis en oposició significativa», en paral·lel als demostratius. He volgut destacar aquest argument, perquè mostra una de les ocasions en les quals Badia mostra clarament les seves «vulleïtats estructuralistes»; en aquesta ocasió per posar, en un tema tan espinós per a la normativa, en un plat de la balança la influència del castellà i en l'altre, l'estructura de la llengua. A l'hora de presentar les alternatives, però, no en fa una sistematització sintàctica i semàntica com en el 1962, sinó que presenta amb afany didàctic una sèrie d'usos i les alternatives normatives.

6.3. *Els verbs ser i estar*

La delimitació dels usos de *ser* i *estar* ha estat un aspecte controvertit en la gramàtica del català, com és ben conegut. Un altre cop aquí Badia aprofita les lectures, en aquest cas de Hanssen (1912) i Gili y Gaya, i introdueix les nocions aspectuals de perfectivitat i imperfectivitat, imprescindibles en la lingüística contemporània per caracteritzar diversos fenòmens, entre els quals, principalment, la distribució d'*ésser* i *estar*. La introducció d'aquests conceptes ja seria inseparable de tots els tractaments del comportament d'aquests verbs en els treballs de Vallcorba, principalment a Vallcorba i Rocosa (1978), qui desgrana tota la complexitat de l'alternança entre els dos verbs, en diversos treballs de Solà, principalment als de Solà (1987a

i 1987b), i també en la gramàtica de l'IEC. Tot i que en algun punt la definició de Badia dels termes *perfectiu* i *imperfectiu* no s'ajusta a la que dona la bibliografia més recent, la introducció d'aquests conceptes suposa un gir en el tractament d'aquesta alternança:

a) decimos que son perfectivas aquellas acciones de las cuales nos interesa el momento culminante de su realización, el momento en que la duración se puede considerar llegada a su término, en una palabra, las acciones con un término fijo, con una acción limitada: «estar tranquilo» [...] (como el cat. *estar tranquil*) presupone una acción con delimitación concreta [...]; b) decimos que son imperfectivas aquellas acciones de las cuales no interesa su transcurso, su sucesión en el tiempo, que puede no tener límite, en una palabra, las acciones sin término fijo, con una duración ilimitada: «ser tranquilo» [...] (como el cat. *ésser tranquil*), presupone una acción sin limitaciones concretas, bien indeterminada, sobre todo en su duración. (Badia Margarit, 1962, II, p. 149)

A més, en la nota 32 de la mateixa pàgina, la caracterització de les propietats definitòries del subjecte contraposades a les contingents coincideix amb la caracterització de Kratzer dels predicats d'estat contingent i els predicats de caracterització individualitzadora (*stage-level* i *individual-level predicates*).

Com s'ha dit, Solà (1987a i 1987b), en els seus estudis exhaustius i aprofundits sobre la distribució dels verbs *ésser* i *estar*, reprèn de forma crítica el tractament de Badia (1962). En la lectura actual d'ambdues obres —totes dues prou exhaustives i detallades— ens adonem que Badia obre camí en justificar l'extensió creixent dels usos d'*estar* a partir del diferent valor aspectual i fa un cert gir respecte del treball d'Aramon (1957).⁷ En la *Gramàtica* de 1994, Badia sistematitza de forma més clara els criteris que regeixen la distribució dels verbs atributius:

[...] Heus-los ací [els criteris]:

- 1) Primer: *ésser* introdueix propietats permanents del S (perm.) / *estar*, propietats transitòries o accidentals (accd.).
- 2) Segon: l'oració atributiva amb *ésser* té valor imperfectiu (ipfc.) / la que duu *estar* té valor perfectiu (pfct.).
- 3) Tercer: *ésser* indica la propietat del S en ella mateixa (idep.) / *estar*, com a provinent d'un canvi (cnvi). (Badia i Margarit, 1994, §122.4.II, p. 271)

En resum, podem dir que Badia, en el tractament dels verbs atributius, al qual aquí solament ens hem referit sumàriament, no solament posa en joc el seu conei-

7. No podem fer aquí un comentari més detingut del tractament d'aquesta qüestió que han fet Solà (1987a i 1987b), Vallcorba i Rocosa (1978), Ramos Alfajarín (2000), entre altres. Només es pretén mostrar el paper de Badia en la tradició de la gramàtica catalana recent.

xement filològic, sinó que introdueix conceptes provinents de les seves lectures recents, els analitza críticament i, sobretot, descriu amb agudesia l'evolució que està fent la llengua.

6.4. *Les construccions passives*

Badia presenta les oracions passives perifràstiques en estreta correlació amb les oracions passives pronominals i les oracions impersonals. Vull destacar alguns conceptes crucials, que no puc sinó enumerar, però que suposen una innovació respecte dels tractaments més tradicionals.

En primer lloc, destaca l'observació que el subjecte de les oracions passives no queda caracteritzat pel concepte vague de «pacient», sinó perquè és «el resultado de la acción». Aquesta concepció es troba en la base de les caracteritzacions modernes de les construccions passives perifràstiques des de Jaeggli (1986).⁸ Una altra idea defensada és que les oracions «segundas de passiva» són de fet més freqüents i «útils» que les que porten un complement agent. En la mateixa línia de Coromines (1973), esmenta les restriccions a què estan sotmeses les oracions passives, per la qual cosa utilitza de nou la distinció entre els verbs perfectius (que no admeten la passiva) i els imperfectius (que sí que l'admeten). A la *Gramàtica* de 1994 (p. 290) afina una mica més aquest tractament: «Fa de mal dir en present o en pretèrit imperfecte de la veu passiva una acció que s'esdevé una sola vegada i en un moment donat (*la pedra és tirada a l'aigua pel nen*), però hi encaixa perfectament una acció de la qual ens interessen la durada o la continuïtat (*les terres són conreades pels escolars*)». Molt destacable esdevé que constati la «menguada aceptación que tiene la voz passiva en los medios populares» (Badia Margarit, 1962, p. 179). «El català és tan reticent a les construccions passives com qualsevol altra llengua romànica» (Badia i Margarit, 1994, p. 290). L'admet, això sí, en els registres formals, «en un nivell elevat (N1)» (Badia i Margarit, 1994, p. 291).

Pel que fa a les passives pronominals, destaca que aquestes oracions rebutgen la presència d'un complement agent i observa que «la interpretación activa de la oración tiende a hacer del pronombre átono *es* una especie de sujeto activo, el cual, sentido como singular, exige el verbo concertado en singular». Aquesta observació —formalitzada de formes diverses— és compartida per gran part de la lingüística contemporània. Badia dona com a exemple «*es distribueix els obrers*», però s'adona que aquesta construcció no es fa servir, «se encuentra menos arraigado» que en castellà. Per això a 1994 reflexiona a fons sobre aquestes construccions en relació amb l'ordre de mots i la concordança. En el tractament de les possibles solucions per a les construccions ambigües amb *se* descarta, ara ja definitivament, la solució amb *hom*.

8. Vegeu, entre molts altres, Gehrke i Grillo (2009) i les referències que s'hi esmenten.

Encara que no directament lligat a la passiva, però sí a les construccions «*con sujeto indeterminado*», és interessant el tractament que fa del pronom indefinit *hom*: «en la lengua moderna, se encuentra herméticamente limitado a la modalidad literaria, y no aparece nunca en el catalán hablado (barcelonés y la mayor parte del dominio)». Estableix una distinció entre *hom*, que seria un mer expletiu («no tiene ningún valor real, y sí sólo gramatical») i *un hom* o *un*, que denotarien un subjecte indefinit.

7. A MANERA DE CLOENDA

Per cloure aquesta breu aproximació es pot afirmar que Badia, tot i que no es considerava un gramàtic, en les seves obres gramaticals volgué complir els seus objectius abocant a la tasca totes les facetes de la seva personalitat acadèmica, científica i política. En les seves dues gramàtiques fa una descripció tan detallada i exhaustiva com és possible de la llengua catalana; incorpora la visió de la filologia tradicional i els conceptes nous de diversos gramàtics en la del 1962 i de les noves teories estructuralistes en el 1994. En tots dos casos pretén també complir amb una tasca cívica i didàctica; en l'obra del 1962 se centra en els catalanoparlants que no dominen la llengua escrita i normativa; en l'obra de 1994 inclou ja els nous parlants. Aquesta tasca didàctica ha d'incloure necessàriament les referències a la normativa, entesa, sobretot el 1994, no en termes d'una inclusió o exclusió, sinó com la capacitat de valorar les diferents solucions de la llengua usada en funció de les característiques funcionals o de registre.

REFERÈNCIES ESMENTADES

- ARAMON I SERRA, Ramon (1957). «Notes sobre alguns calcs sintàctics en l'actual català literari». A: *Syntactica und Stilistica. Festschrift Gamillscheg*. Tübingen: Niemeyer, p. 1-33.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1973). «Els verbs "entregar" i "lliurar"». A: *La llengua catalana ahir i avui*. Barcelona: Curial, 1973. [Reproducció amb una presentació d'un article aparegut a *Serra d'Or*, xi, 117 (juny 1969), p. 41-43]
- (1988). «Autopercepció intel·lectual de un proceso histórico: ensayo de autobiografía». *Anthropos*, núm. 81, p. 13-48. [Traduït al català i disponible en línia a <<https://taller.iec.cat/filologica/badia.asp>> (Consulta: 26 gener 2022)]
- (1994). *Gramàtica de la llengua catalana: Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. (Biblioteca Universitària; 22)
- BADIA MARGARIT, Antonio M. (1955). *Fisiognómica comparada de las lenguas catalana y castellana. Discurso leído el día 27 de noviembre de 1955 en la recepción pública del Dr. Don Antonio M.ª Badía Margarit en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Barcelona: Gráficas Marina.
- (1962). *Gramática catalana*. Madrid: Gredos. (Biblioteca Románica Hispánica; I)

- CABRÉ I CASTELLVÍ, M. Teresa (2016). «De la descripció a la norma: el model de llengua de l'Institut d'Estudis Catalans». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: IEC, p. XIII-XV.
- COROMINES, Joan (1973). «La passiva pronominal és generalment correcta i sovint no ho és la passiva amb ésser». A: *Lleures i converses d'un filòleg*. 2a ed. Barcelona: Club Editor, p. 77-82. [1a ed., 1971]
- COSTA CARRERAS, Joan (2019). «La perspectiva diastràtica en la *Gramàtica de la llengua catalana: Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica* (1994), d'Antoni M. Badia i Margarit». A: FELIU, Francesc; FULLANA, Olga (ed.). *The intricacy of languages*. Amsterdam: John Benjamins, p. 281-296.
- GEHRKE, B.; GRILLO, N. (2009). «How to become passive». A: GROHMAN, Kleanthes (ed.). *Explorations of phase theory: Features, arguments, and interpretation at the interfaces*. Berlín: De Gruyter, p. 231-268.
- GILI GAYA, Samuel (1943). *Curso superior de sintaxis española*. Mèxic: Minerva; Barcelona: Bibliograf.
- HANSEN, Federico (1912). «La pasiva castellana». *Anales de la Universidad de Chile*, vol. CXXXI, p. 97-112 i 507-514.
- HERNANZ, Maria Lluïsa (2008). «L'oració». A: SOLÀ, Joan; LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. 2. Barcelona: Empúries, p. 993-1073.
- JAEGGLI, Oswaldo A. (1986). «Passive». *Linguistic Inquiry*, vol. 17, núm. 4, p. 587-622.
- KRATZER, Angelika (1995). «Stage-level and individual-level predicates». A: CARLSON, Gregory N.; PELLETIER, Francis Jeffrey (ed.). *The generic book* [en línia]. Chicago: Chicago University Press, p. 125-175. <file:///Users/annabartrakaufmann/Desktop/Kratzer-stage-level-individual-level-predicates_stamped.pdf> (Consulta: 9 maig 2022).
- RAMOS ALFAJARÍN, Joan Rafael (2000). *Ésser, estar i haver-hi en català antic: Estudi sintàctic i contrastiu*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SOLÀ, Joan (1987a). «“Ser” i “estar”: una proposta realista». A: *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*. Barcelona: Edicions 62, p. 53-82.
- (1987b). «“Ser” i “estar” en el català d'avui» A: *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*. Barcelona: Edicions 62, p. 11-52.
- VALLCORBA I ROCOSA, Jaume (1978). *Els verbs «ésser» i «estar» en català*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana: Curial Edicions Catalanes.
- VÁZQUEZ CUESTA, Pilar; MENDES DA LUZ, Maria Albertina (1961). *Gramática portuguesa*. 2a ed. Madrid: Gredos. [1a ed., 1949]